

הכרזת הירושלמי

עשרים שנים ללהקתו של משה אפרתי "קול הדממה"

מיני מובהק. את כל אלה ביטא משה אפרתי בתנועתה של גראהם בצורה מעולה ממש.

לעומת הכוכב השני של הלהקה אז, אהוד בן-זד דק הגו, הנחש, הנערי, היה אפרתי באותן שנים ראשונות נהדרות של "בת-שבע" התגלמות הגבריות הבוגרת יותר, השרירית, בעלת הכובד, שיש בה גם איום מוסתר. זה היה ניגוד יפה מאוד. גם השוני בינו לבין הפרטנרית הנשית העיקרית שלו באותן שנים, רינה שיינפלד, שתנועתה אלגנטית, אצילית-מאופקת, מדויקת ונוטה לשכלתנות, הבליטה את שני האמנים, כל אחד בתחומו המיוחד.

אפרתי הוא ירושלמי אמיתי, אבל מעולם לא היה ילד-טוב-ירושלים. בשנותיה הראשונות של להקת "בת-שבע" ניתן עידוד לרקדנים להתנסות ביצירה כוריאוגרפית, ומשה החל את דרכו בכוריאוגרפיה ב-1969 ביצירה על בסיס נושא תנ"כי, "לפתח חטאת רובץ". מדובר ב"משפחה האנושית" הראשונה, ביחסים הקשים בין האחים קין והבל.

"לה מוליה", צילום: יורם רובין
"LA FOLIA", PHOTO: YORAM RUBIN

מראשוני הרקדנים של "בת-שבע", שנוסדה בשנת 1964. התפקיד הבולט שלו, שדמותו הלמה אותו ככפפה, היה זה של המיניוטאור, שומר המבוך אליו נקלעת אריאדנה ביצירתה הקומפקטית והמושלמת של מרתה גראהם "אל תוך המבוך". זו דמות של חצי-אדם חצי-פר, דמות מאיימת אבל גם מושכת, שיש בה אלימות כגחלים לוחשות מתחת לפני השטח. המיניוטאור של גראהם הוא יצור גברי

החלטתו של בחור צעיר להיות רקדן
מקצועי וללכת ללמוד בסטודיו או
באקדמיה, היה אז, שעה שמש
אפרתי הלך ללמוד מחול מודרני,
נגדר החלטה נועזת. למשה, בן אחת
השכונות הישנות והעניות
בירושלים, מעולם לא חסרה נחוצות

מאת גיורא מנור

אש מלא תלתלים שחורים, שרשרת כסף כבדה על העורף, עיניים בוערות וכולו אומר אי-שקט. גם כיום, מקץ מלחמה לא קלה של 20 שנה לקיום "קול דממה", למעשה להקת המחול המקצוענית היחידה בארץ שהיא כולה של יוצר אחד - משה אפרתי ממשיך את דרכו במחול. את דרכו החל בירושלים בשנות ה-50, כתלמיד האקדמיה למחול אצל חסיה לוי.

מה שנראה כיום כמשהו מקובל, בוודאי קשה אבל שאינו דורש שבירת מוסכמות והסתכנות בפסילה חברתית, החלטתו של בחור צעיר להיות רקדן מקצועי וללכת ללמוד בסטודיו או באקדמיה, היה אז, שעה שמש אפרתי הלך ללמוד מחול מודרני, בגדר החלטה נועזת. למשה, בן אחת השכונות הישנות והעניות בירושלים, מעולם לא חסרה נחוצות.

אחרי שנשלח, בעזרת הברונית דה רוטשילד, להשתלמות בניו-יורק וחזר ארצה, הוא היה

"לה פוליה", רקדנים: יוסף מויאל, עדי בר-עם
צילום: יורם רובין

"LA FOLIA", DANCERS: JOSEF MOYA L, ADI BARAM

PHOTO: YORAM RUBIN

המלחין נועם שריף. האירועים התנועתיים מתרחשים על רקע פעמוני כנסיות, קולו של המואזין ופרקי תהילים. בשילוש זה יש גם פן אוטוביוגרפי - אפרתי גדל בעיר הקדושה לכל הדתות המונותאיסטיות.

בכוריאוגרפיה של אפרתי אפשר להבחין במספר מוטיבים המופיעים שוב ושוב בעבודותיו, כגון התהלכה, המסמלת גם את ממד הזמן, ולא רק ב"תהילים של ירושלים". התהלכה היא המוטיב הבסיסי גם ב"קאמינה אי טורנה" ("לעולם היא חוזרת"), יצירתו העוסקת בגירוש ספרד, שנוצרה לכבוד שנת ה-500 לגירוש.

מאפיין נוסף לעבודתו של אפרתי הוא השימוש במחוות ידיים או אצבעות. ב"תהילים" אלה האצבעות הפסוקות של ברכת הכהנים, ביצירות אחרות שלו, שנעשו בשיתוף רקדנים חרשים, הפכו סימני שפת הידיים למרכיב תנועתי - התפתחות מעניינת, שנעלמה כמעט מבימתו כשהתחיל להתרחק מעבודה עם חרשים.

משה אפרתי -

דיוקן

צילום: יורם רובין

MOSHE EFRATI -

PORTRAIT

PHOTO:

YORAM RUBIN

באינטנסיביות המחול שלה, יצר אפרתי מספר ריקודים, שכולם נגעו בנושא "האיש היוצא דופן בחברה", בבדידותו של החרש. "יוצא דופן", "להשיג", "כנגד ארבעה בנים" ו"עטלפים" - כולן יצירות משנת 1971, היו ריקודים שנוצרו במיוחד עבור להקת הדממה, שלא היתה שקטה כלל. שותפיו ליצירה בכל אלה היו משה בן-שאול, כמעצב תלבושות, וחיים תכלת כמתכנן התאורה.

למעשה, בכל עבודותיו של אפרתי אפשר לגלות תשתית ספרותית כלשהי, עלילה תנ"כית או רעיון פילוסופי כללי או משהו המתייחס לתולדות ישראל. כמו באחת העבודות הטובות ביותר שלו, "תהילים של ירושלים", משנת 1982, יצירה שפתחה את פסטיבל ישראל של אותה שנה.

ירושלים - של כולם

הרעיון שהונח בבסיס הליברטי, שחיבר משה אפרתי, הוא היות ירושלים במרכזן של שלוש דתות: היהדות, האסלאם והנצרות. מבחינה צלילית בא הרעיון לידי ביטוי במוסיקה שחיבר השותף הקבוע ביותר של אפרתי,

על ידי ויברציות (רעידות) של רצפת הבימה הצליח להעניק לרקדניו שאינם שומעים תחושה של מקצב, והם לא נזקקו עוד לסימנים חזותיים כדי לתאם את התנועות במסגרת

הקבוצה

המוסיקאי נועם שריף והמעצב דני קרוון היו שותפיו לעבודה, וכשאפרתי נעשה עצמאי וייסד להקה משלו, "קול דממה", בשנת 1974, בוצעה יצירה זו שוב, הפעם על ידי רקדניו.

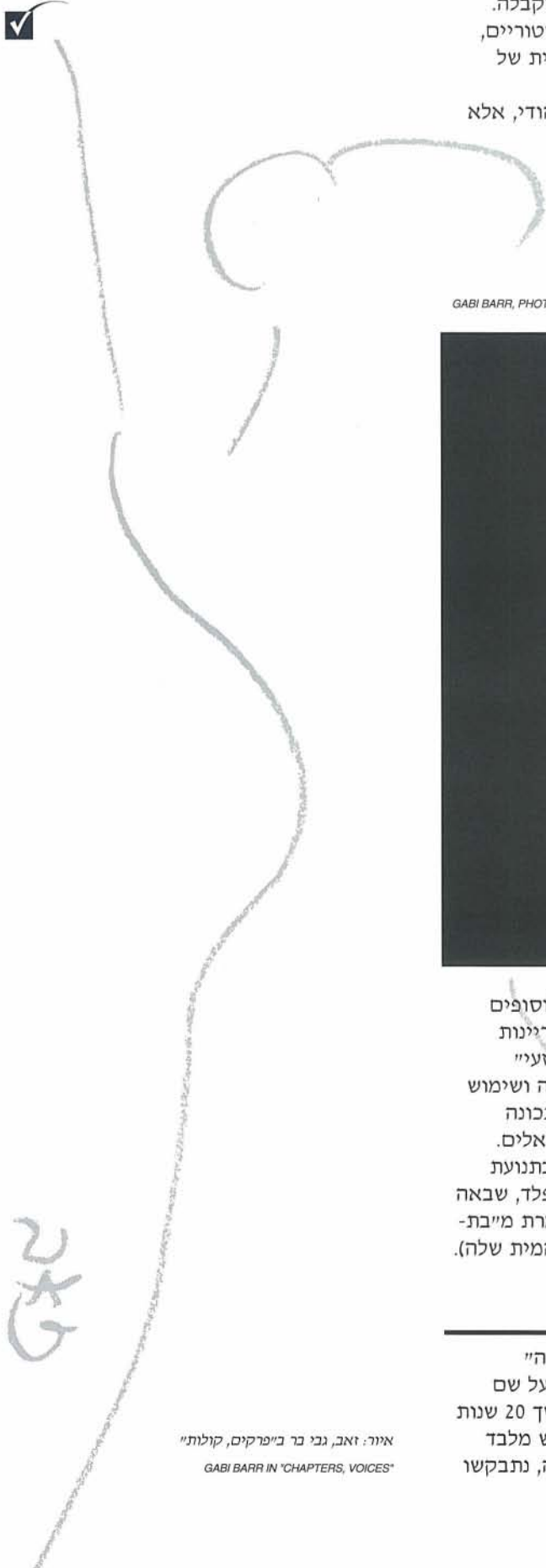
כשאפרתי עדיין רקד ב"בת-שבע", התחיל לעבוד כמדריך במסגרת אגודת החרשים. העבודה עם רקדנים שאינם שומעים היא מלאכה קשה, אבל אפרתי מצא דרך. על ידי ויברציות (רעידות) של רצפת הבימה הצליח להעניק לרקדניו שאינם שומעים תחושה של מקצב, והם לא נזקקו עוד לסימנים חזותיים כדי לתאם את התנועות במסגרת הקבוצה. עבור חבורה זו, שעד מהרה בלטה

ארבע יוצרות צעירות לעבוד עם האמנים של אפרתי.

העיסוק בנושא האשה ועולמה במחול אינו חדש, כמובן, ויש בו אפילו משהו פמיניסטי-אופנתי. אפרתי העמיד לרשות

הכוריאוגרפיות הצעירות שנבחרו להקה גדולה, בת 18 רקדנים ורקדניות. למרות שהניסיון להרחיב את הכתף הכוריאוגרפית של "קולדממה" לא עלה הפעם יפה, ייתכן שזו תחילתה של תקופה חדשה, והעמדת בימה חדשה לרשות היוצרים מהדור הצעיר.

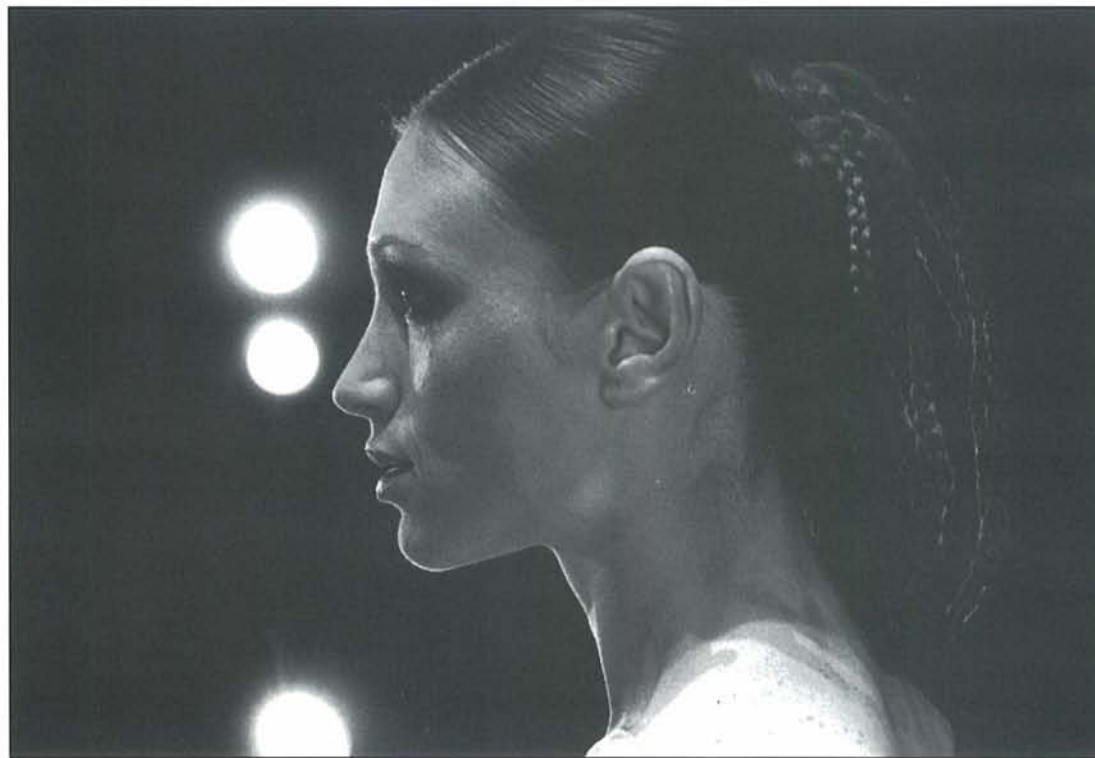

בגופם, בעיקר בירכיים ובחזה - הגוף במרכז ההתעניינות. עבור הגברים בקבוצה, הקפיצה הגדולה היא סימן היכר נוסף של תנועתו, ואילו הרקדניות מבצעות ואריאציה מרוככת קמעא של התנועה האפרתית האופיינית.

מול נקודת מוצא זו - מרכזיות היוצר והמבצע - יש ביטוי בעבודתו של אפרתי לפן אובייקטיבי. הוא תמיד מודע לא רק לירושלמיות שלו אלא גם לתכנים יהודיים, בייחוד אלה הנוגעים באי-רציונאלי, בכוחות שלא מהעולם הזה, דבר המתבטא בשימוש במרכיבים טקסיים של השבעות וקבלה. עוד ניכרים בעבודתו היבטים היסטוריים, כגון הקשר החזק למסורת היהודית של תור הזהב בספרד.

הספרדיות (לא במובן העדתי היהודי, אלא הכללי, הבינלאומי) משמשת את אפרתי בעבודות רבות, אפילו בכותרות ריקודיו, כגון "לה פוליה" או הריקוד שלו לילדים על אודות הפר פרדיננד.

גבי בר, צילום: יורם רובין GABI BARR, PHOTO: YORAM RUBIN

הנטייה לצטט ספרות ופסוקי פילוסופים הביאה אותו לעיתים לשימוש בקריינות (בעיקר של יוסי בנאי, "ירושלמי גזע" מפורסם נוסף) ולהדגשת התפאורה ושימוש בחפצים וחלקי תפאורה ניידים, תכונה שאינה אופיינית ליוצרי מחול ישראלים. רובם נוטים על פי רוב להסתפק בתנועת הרקדנים לבדה (מלבד רינה שיינפלד, שבאה מאותה סביבה כאפרתי, זאת אומרת מ"בת-שבע" בראשיתה והמסורת הגראהמית שלה).

הנוכחות הנשית

המופע הטרי של להקת "קולדממה" (במחובר, הוואריאציה האחרונה על שם הלהקה, שעבר שינויים רבים במשך 20 שנות קיומה) מהווה תפנית. אחרי שאיש מלבד אפרתי לא הוזמן לעבוד במסגרתה, נתבקשו

כיום להקתו היא להקה "רגילה", שכמעט ולא נותר בה אמן שאינו שומע. מצד אחד קל להבין שהוא ביקש לו "נורמליזציה" וזכות קיום ללא ההצדקה החברתית-טיפולית של החרשים, אבל אולי איבדה כך עבודתו משהו ייחודי. דווקא בין רקדניו החרשים נמצאו אחדים, כמו אמנון דמתי, שהיתה להם איכות תנועה מיוחדת.

למעשה השכיל משה אפרתי כמעט בכל תקופה, גם בימי משבר, שלהקתו ידעה לא מעט מהם, למצוא שוב ושוב מבצעים מעולים, החל באסתי נדלר, שהיתה כוכב זוהר בשמי "בת-שבע" עד שהלכה אחרי משה ל"קולדממה", והמשך בגבי בר, וכן רקדנים כאריה בדרשטיין, מיכאל חומה ואחרים שצמחו בלהקתו.

יתרונותיו וחסרונותיו של יוצר יחיד

מאז יסד את להקתו, לא הזמין משה אפרתי ולו כוריאוגרף אחד לעבוד עם רקדניו, פרט לאננה סוקולוב.

יוצר יחיד בראש להקה משלו משפיע עמוקות על סגנון התנועה של המבצעים שלו.

האינטנסיביות, הייצריות המרשימה של אפרתי, עברה לרקדניו. לעיתים היה נדמה, שרקדנים שהצטרפו ללהקה אפילו "נדבקו" וצימחו שיער שחור ומקורזל כזה של אפרתי... בשנות ה-70 הוזמן אפרתי ליצור עבור להקות שונות באירופה, ומחולותיו בוצעו בארצות רבות. המרץ העצבני משהו המאפיין את התנועה שלו, ומזגו הסוער, המתבטא גם בכוריאוגרפיה שלו, היו תבלין מבוקש בין הלהקות המודרניות במערב אירופה, שסבלו ברובן מאנמיה מסוימת עד שהופיע תיאטרון-המחול המתגרה מבית מדרשה של פינה באוש ועמיתיה.

בתנועה של אפרתי יש דגש אגוצנטרי, המתבטא בטפוחות כף היד של רקדניו

איוו: זאב, גבי בר "פרקים, קולות" GABI BARR IN "CHAPTERS, VOICES"